

Niksa Selmani

Vrijeme

Ovaj rad u svojoj nakani ima jedno samostalno promišljanje o tome što se skriva pod onim što imenujemo riječju vrijeme.

Prići problemu vremena, i uopće vrijeme pod-staviti kao nešto problematično, a da se već prethodno ne suočiš s onim što vrijeme "odnosi i donosi", nemoguće je. Pa čak i samo pitanje: "Što jest vrijeme?", nadaje se kao ono vremenito, kao ono u vremenu dato. Kroz vrijeme vremenujuće pitanje hoće se zatvoriti u vremenujući odgovor. No, ono koje se pita, ovdje se na način logosa pita: "Što jest vrijeme?". Da li odgovor na ono koje se pita, prikriveno ruhom riječi, uopće može biti neki zaokruženi odgovor na način logosa, valja ovdje također razvidjeti. Ovo pitanje, zapravo, nosi slutnja da se ono koje hoće odgovor ne može zatvoriti u neki odgovor na način logosa, odnosno da logos nije adekvatan način da se mišljenju ukaže istinska priroda vremena, već se ono nekako mora dia-logički probiti, izboriti, da bi moglo, s onu stranu logosa, vidjeti. Mišljenje ima pokazati svoju moć tek tada kad bude dostojno vidjeti.

Čovjekov odnos prema vremenu najčešće se poima kao tragičan. Ono što vremenu daje tragički karakter jest prolaznost. O prolaznosti se kaže: kako je svaka sreća prolazna, kako je život prolazan, kako su prolazna carstva i narodi i godišnja doba, "svi su bogovi bili besmrtni". Drugačije rečeno, sve rođeno mora i umrijeti. Zatvoren u spoznaji ove osude, ovog **mora**, čovjeku se život čini kao neko robovanje, te se moglo s pravom reći da bi za nas možda bilo bolje da nas nikad nije bilo. Pa ipak vrijeme može pokazati čovjeku i svoje drugo lice, jer kao što ono odnosi ono voljeno i ugodno, odnosi i omražnjeno i neugodno, i obratno. Reći će Platon u "Fedonu": "Istina, to dvoje nikako neće da dolazi čovjeku istovremeno, ali ako netko hita za jednim, ugrabi to, onda je bezmalo prinuđen da grabi i drugo: kao da su to dvije različite stvari, ali sa jednim vrhom." Dakle, prolaznost daje vremenu i jedan oslobađajući karakter. Nešto drugačije rečeno, ali u biti problema isto mišljeno, stoji i u Camusovom djelu "Mit o Sizifu": "Sutra, on želi sutra iako bi ga čitavim bićem morao odbiti". Apsurd, mjesto gdje se siječe ova dvoglavost vremena. Na tom mjestu nameće se i jedan odlučan upit: ne robuje li čovjek nečem vremenitom, odnosno u vremenu datom i ne prevodi li se ovo ropstvo onom datom kao

robovanje vremenu samom. Ili drugačije: da li je čovjek rob vremena ili rob ljubavi prema onom u vremenu datom.

Sukob čovjeka i vremena i jedno neprijateljstvo očituje se u čovjekovom htijenju da od vremena sačuva nešto u vremenu dato. Ova ropska ljubav za očuvanjem onog u vremenu datog od vremena samog, moguća je jedino ako nekakvom laži čovjek sebe u tom stanju održava. Da bi mogao opstati u ropstvu ljubavi spram onog u vremenu datog, u što mora uračunati i svoj život i vjeru u nekakvu postojanost individue, čovjek se mora okretati k prošlosti i k budućnosti. Priviđa mu se da je i u prošlosti, i u budućnosti vrijeme nemoćno. Ta vjera u prošlo i u buduće čovjeka čini tek prividno moćnim!

Okrećući se ka onom prošlom kroz prisjećanje, priviđa mu se ono prošlo kao ono od vremena oslobođeno, kao ono preko čega je vrijeme "već prošlo", koje je ostalo i stoji "zaleđeno" u prošlosti kao nešto gotovo. U stvari, to je ono čega više nije i tek se kroz prisjećanje u sad priviđa da ga ima. Isto tako, može se čovjek okretati i k budućnosti, kao prema nečem htjetom, nečem preko čega vrijeme "još nije prošlo". No niti onog budućeg zapravo nema, pa se i ono buduće u sad priviđa kao nešto od vremena oslobođeno. Dok se ima vjera u priviđenje onog prošlog, i nada u priviđenje onog budućeg, dotle se čovjek uspijeva održati u vremenu. Lišavanjem i jednog i drugog čovjek pada u stanje strahovite ništavnosti, u bezdan koji je bio prekriven svakojakim ljubavima i vjerom u ono prošlo i buduće. Ozdravljenje od ove bolesti hoće oslobađanje ljubavi od onog u vremenu datog. U toj borbi za oslobađenje ljubavi te za istinsku moć življenja, nemoćna volja može dovući svoj plijen i do ruba samoubojstva. Tek tu, na ovom demoničkom mjestu, gdje se nalazi po drugi put; prvi put kao dijete koga su odgojili da bude čovjekom, drugi put kao čovjek kome je da odabere hoće li svoju ljubav osloboditi ili ne. Ovo demoničko mjesto, s onu stranu fizike, logike i etike, kao čovjekov najvlastitiji zavičaj, mjesto (*ethos anthropoi daimon*, Heraklit frag. 119), u kome nenaviklom taj bezdan budi užas. Taj pogled u ništa, u jezoviti beskraj, dira katkad u ponos i izaziva ga svojim užasom, i kada ga dodirneš bježiš, a opet se vraćaš, jer nemaš kamo. Spuštati se u nj jest demonska borba (*daimonomahia*). Filozofija jest *daimonomahia* kao oslobađanje svoje ljubavi (*eros*) od svega datog i davanje onom vječnom. Sloboda jest demon. Ali, što je to toliko mračno, teško i nepodnošljivo sa čime se čovjek boji suočiti, što nekako mora osjetiti, pa makar i nejasno?!

Odgovori na ovo pitanje, čini mi se da direktno diraju u pitanje o tome što jest vrijeme zapravo. Ono što vrijeme hoće jest ono samo. Čini se da je ono ono jedino van vremenito. Vrijeme

mora stvarati ono vremenito, ono u njemu dato i istodobno ga uništavati, jer jedino tako vrijeme ima sebe i čuva sebe. Kronos jede svoju djecu i time čuva sebe. Stoga je vrijeme ono najmoćnije i zapravo je bit same volje. Vrijeme je moć. Kada se čovjek nađe pred onim bezdanom, ne preostaje mu drugo nego da se zadivi toj snazi. Cijela ova igra svijeta jest igra vremena. Ta ljubav kojom vrijeme sebe čuva jest *eros*, ono stvara sebe iz samog sebe kao ono voljeno. Stoga niti čovjek ima volju, niti bog, niti priroda, već to volja vremena samog progovara htijući sebe. Vrijeme jest demon.

Vrijeme nije nikakvo nešto. Ako se bolje osluhne Heraklitov fragment 119, vidjet će se da tamo stoji "ethos čovjeka demon", a ne "ethos čovjeka **jest** demon". Vrijeme kao ono prije svakog mogućeg **jest**, odnosno, prije svakog mogućeg **da jest**, stoga ono neko **ništa**. Da bi bilo **da jest**, mora ono sebe htjeti. U času kad sebe hoće, kad sebe poželi, tada preobraća sebe u neko **nešto**, tj. u ono voljeno, htjeto. Ništa **jest** ono voljeno. Stvarajući **nešto** i ništeći ga ono iskazuje ljubav prema sebi te pokreće sve kao ono voljeno. Sva svečanost svijeta za ljubav vremena u vječnost.

"Užitak rad bi da vječno traje

- duboko, duboko u vječnost da traje!"

Friedrich Nietzsche *Tako je govorio Zaratustra*